

чого не питаєш? – уїдливо поцікавився Буль... – І що? Де? Яке ще чорне й біле? – цей Тарас діяв на ведучу, як тореадор на бичюгана. – Ось, – смикнув налаковане пасмо зачіски Олени. – Це яке? Воно ж таке страшно чорне, що в мене зараз вилізуть очі. Що, не можна було якось поступово? Ще вчора ми були русьві. – Ой, не треба мене драконити, – Олена й сама страждала від того, як її пофарбували» [2, с. 36]. Подібні сцени вирізняють роман з-поміж інших, привертають увагу читача, захоплюють і змушують читати далі.

Висновки. Отже, Наталка Доляк створює роман за законами детективного жанру. Більшість фундаментальних принципів і критеріїв класичного детективу можна віднайти у творі. Проте, роман-детектив письменниці є особливим: він легкий для сприймання, гумор й іронія роблять ситуації менш моторошними. До того ж важливою у романі є не лише детективна лінія. Роман прикрашають топоніми Вінниці, які зацікавлюють і дозволяють читачам проникнути в особливу атмосферу вінницького телебачення.

Література

1. Гуляк Т. Концепція детективного жанру в українській і російській літературі ХХ століття. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство*. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2013. № 28 (277). С. 35–39.
2. Доляк Н. На «Сьомому небі». Київ : Видавництво «Темпора», 2020. 310 с.
3. Норец М. В. Детективний і шпигунський роман: «клітинна» модель жанроутворення. *Культура народів Причорномор'я*. 2014. № 267. С. 188–193.

Підсекція «Актуальні питання лінгвоукраїністики та культурології»

УДК 811.161.2'373.232.1-053.67(477.44)

МОТИВИ НОМІНАЦІЇ МОЛОДІЖНИХ ПРИЗВИСКЬ (НА МАТЕРІАЛІ АНТРОПОНІМІЇ ВІННИЧЧИНИ)

О. В. Антонюк

В українському мовознавстві кінця ХХ – початку ХХІ століття помітно зростає інтерес до вивчення неофіційних антропонімів загалом та прізвиськ зокрема. На сьогодні є ряд наукових студій, присвячених дослідженню прізвиськ окремих регіонів, наприклад Закарпаття (П. Чучка), Середнього Полісся (І. Козубенко), Північно-Західної України (Г. Аркушин), Нижньої Наддніпрянщини (В. Чабаненко), Луганщини (Н. Федотова), Гуцульщини (М. Будз, Б. Близнюк), Бойківщини (Г. Бучко, Д. Бучко), Верхньої Наддністрянщини (М. Наливайко), Одещини (Л. Баранник, Г. Сенік), Херсонщини (В. Тихоша), Лубенщини (Л. Кравченко), Полісся (Н. Шульська), Івано-Франківщини (Г. Ліщинська), Прикарпаття (М. Микитин-Дружинець), Донецчини (О. Антонюк), Вінниччини (В. Павлюк). Активно проводиться робота з лексикографічної обробки прізвиськ. У 2005 році вийшов друком «Словник прізвиськ Нижньої Наддніпрянщини» В. Чабаненка, який фіксує понад дванадцять тисяч неофіційних назв. У 2008 році побачив світ «Словник прізвиськ жителів межиріччя Стиру та Горині» Н. Шульської, який уміщує більше трьох тисяч антропонімів. Результатом багаторічної праці став тритомний «Словник прізвиськ Північно-Західної України» Г. Аркушина, у якому подано понад 19 000 статей. Однак, незважаючи на велику кількість праць, до цього часу не існує однозначного трактування терміна «прізвисько», не розв'язана проблема динаміки побутування цих антропонімів у різних вікових групах носіїв, а питання функціонування прізвиськ у молодіжному середовищі взагалі не було предметом окремих наукових розвідок.

Мета роботи – визначити найпоширеніші мотиви номінації прізвиськ, що побутують у молодіжному середовищі.

Матеріалом дослідження стали прізвиська, зібрані шляхом анкетування та прямого інтерв'ювання респондентів віком від 14 до 19 років (т.з. підліткова група, для якої характерні лояльне ставлення до ціннісних орієнтацій і норм поведінки оточуючих, незакінченість процесу формування світогляду й інформаційна відкритість).

Найпоширеніші визначення прізвиська зафіксовані в Енциклопедії «Українська мова» (неофіційне особове іменування, яким середовище індивідуалізує або характеризує особу); у «Словнику української мови» в 11 томах (найменування, яке іноді дається людині (крім справжнього прізвища та імені) і вказує на яку-небудь рису її характеру, зовнішності, діяльності, звичок). У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» пропонуються синонімічні варіанти «прозвисько», «прозвище» «прозвання». Як синонім з пейоративним значенням подано варіант «прозивка» – глузливе прізвисько, лайливе слово. Дієслово «прозивати» репрезентоване оцінними значеннями «давати кому-небудь прізвисько» та «визначати, характеризувати кого-, що-небудь якимсь словом, означенням і т. ін., виявляючи своє ставлення».

Дефініції молодіжного прізвиська не існує, однак можемо зазначити, що саме в молодіжному середовищі ці неофіційні антропоніми побутують найбільш активно, оскільки в певні періоди життя проходить соціалізація особистості, відбувається осмислення свого «Я» та свого місця у суспільстві, формується самоусвідомлення.

Як зазначає Б. Бондарець, молодь є особливою групою, що має певну соціальну специфіку, відмінності в способі життя, ціннісних орієнтаціях, вона на етапі свого становлення засвоює духовні, трудові, моральні основи не тільки свого соціального майбутнього, але і суспільства в цілому. Важливою диференційною ознакою молоді є її творча активність, що прямо залежить від інтенсивності процесу формування ціннісних орієнтацій, відсутність соціально-психологічних бар'єрів відторгнення нового, страху невдач через відсутність негативного досвіду. Саме тому через молодіжне прізвисько як результат такої творчої активності ми можемо спостерігати соціалізацію особистості, формування її внутрішньої культури, культури мовлення, етичних норм поведінки.

Загальновідомо, що найпоширенішим аналізом прізвиськ є семантичний, що здійснюється з урахуванням причин (мотивів) їх появи. Як зазначає О. Манченко, зв'язковою ланкою між формою і значенням прізвиська є мотив прізвиськової номінації. Отже, мотив номінації – це екстралінгвальна причина вибору чи утворення певного власного імені для певного об'єкта. В основі мотивів прізвиськової номінації лежить ознака (ознаки) людини, завдяки якій вона виділяється з-поміж інших. О. Суперанська зауважує, що виокремлення такої ознаки є вихідним моментом номінації, після якого слово стає власним іменем і починає своє нове життя. Якщо така ознака є підґрунтям для виникнення прізвиська, то її називаємо мотивувальною, або ознакою-мотивантом.

Молодіжні прізвиська уживаються під час неформального спілкування з різною метою: для розрізнення тезок, щоб підкреслити ставлення адресата до поійменованого, ситуативно як відповідь на образ, для протиставлення «свій» – «чужий», щоб звеличити або навіть принизити.

За нашими спостереженнями, серед учнів старших класів та студентської молоді активно вживаються прізвиська, мотивовані офіційними ідентифікаторами. Менш уживаними, але різноманітнішими за семантикою, є найменування, мотивовані якоюсь характерною ознакою, рисою.

До першої групи належать такі найменування, як *Шева* – від прізвища Шевченко – так простіше запам'ятати; *Голова* – від Головатюк; *Польща* – від Поліщук; *Крава* – від Кравченко; *Зеленський* – від прізвища Зелінський (сmt Турбів). Цікаво, що останній антропонім носієм сприймається негативно, тоді як два попередні сприймаються нейтрально. Як прізвиська використовуються запозичені еквіваленти імен чи їхні скорочені форми: *Алекс* – від Олександр, *Ніколя* – від Микола (м. Липовець); або найменування, що не збігаються зі

справжніми іменами носіїв: *Настя* замість *Марина*, *Толя* замість *Сергій* та ін. (м. Вінниця) Ці прізвиська є табуйованими назвами (їх вживають тільки близькі друзі (як у першому прикладі), або ж, навпаки, тільки поза очі в розмові про третю особу, щоб надати негативну характеристику (як у другому прикладі). Цікаво, що найменувач щодо поименованого тут встановлює свої «авторські» асоціативні зв'язки: *Настя* – своя, близька; *Толя* – нетямущий.

Друга група представлена прізвиськами, мотивованими зовнішніми ознаками носія: *Батон* – хлопець з надмірною вагою; *Мамонт* – високий і кремезний (смт Турбів); *Циган* – чорнявий юнак; *Кацо* – схожий на грузина (м. Липовець).

Часто мотивом номінації виступає якась внутрішня риса молодого людини, наприклад: *Контр-страйк* – дуже активна дівчина, наполеглива; *Смайлик* – веселий, безтурботний (м. Липовець). Слід зазначити, що це прізвисько має подвійну мотивацію: 1) за характером; 2) від прізвища *Смалюх*. Особливості мовлення так само можуть стати мотивом прізвиськової номінації: *Верблюди* – говорить дуже швидко, нерозбірливо, неначе язик заважає; *Француз* – хлопець специфічно вимовляє звук [р]; прізвисько *Каденюк* виникло на основі такого мотиву номінації, як звичка постійно говорити на тему космосу (м. Липовець).

Отже, виходячи з аналізу найпоширеніших мотивів номінації молодіжних прізвиськ, можемо стверджувати, що такі неофіційні антропоніми не завжди характеризують своїх носіїв негативно. Їх уживання регламентує процеси комунікації, організовує стосунки в молодіжних групах. Перспективи дослідження молодіжних прізвиськ вбачаємо у виявленні спільних і відмінних особливостей (на мовному, соціальному, психологічному, етичному рівнях) цих найменувань у різних вікових групах.

УДК 811.161.2'373.611:378.147

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСВОЄННЯ БАЗОВИХ ПОНЯТЬ ЗІ СЛОВОТВОРУ: РЕКОМЕНДАЦІЙНО-КОНСУЛЬТАТИВНІ МАТЕРІАЛИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

О. Г. Важенина

Необхідність рекомендаційно-консультативних матеріалів очевидна тоді, коли навчальний матеріал по-різному трактується в підручниках та навчальних посібниках. У такий спосіб викладач сфокусує увагу студента на головне, а також на ті мовні явища, які формально є схожими, але насправді – принципово різними за своєю природою. Засвоєння базових понять зі словотвору є основоположним у вивченні всього курсу української дериватології.

Під час словотвірного аналізу першочерговим завданням є встановлення твірної основи. **Твірна основа** – спільна частина похідного й твірного слова, тобто частина похідного слова без словотворчих афіксів. Оскільки процес словотворення може бути не тільки однократним, а й багатократним, необхідно встановити послідовність окремих актів словотвірного процесу й визначити спосіб творення аналізованого слова, маючи на увазі останній акт словотворення. Наприклад, слово *білковий* є результатом II ступеня похідності. І саме для цього акту словотворення твірною основою буде *білк* (морфологічний різновид основи твірного слова *білок*), а словотворчим засобом – суфікс *-ов*. Отже, словотвірна будова слова *білковий* – *білк* (твірна основа) та *-ов* (словотворчий суфікс). Слово утворене суфіксальним різновидом морфологічного способу.

Якщо процес словотворення неоднократний, словотвірна й морфемна будова не збігаються: наприклад,
словотвірна будова слова *зручно* – *зручн-о*
морфемна будова слова *зручно* – *з-руч-н-о*